

Adalékok a korai olvasástanítás kérdéséhez

(Levél a szerkesztőséghez)

A közoktatásunk javítását szolgáló Tanulmány többek között felveti azt a gondolatot is, hogy a gyermek beiskolázását és általában az oktatását ajánlatos hamarabb megkezdeni, mint eddig. Ezzel kapcsolatban fejteném ki véleményemet.

Aki élni tud a didaktika finomabb eszközeivel is, bizonyosságot szerezhet róla, hogy a karonülő gyermek nagy érdeklődést tanúsít a betűk világa, a beszédhangok iránt, néha nagyobbat, mint akár a hétéves tanuló. Ismeretes, hogy szerte a világon több tudományos kutató úgy vélekedik, hogy az olvasástanulás a gyermek 2—3—4 éves kora körül már elkezdődhet. Személyes kísérleti próbák, egyéni megfigyelések alapján magam is erre a következtetésre jutottam, s ilyen értelmű tapasztalataimról szeretnék beszámolni.

Mintegy húsz évvel ezelőtt éppen az olvasástanulás élettani gyökereinek felkutatására szántam magam. Mondhatnám, véletlen ötlet nyomán szereztem bizonyítékot arról, hogy a másfél éves, kétéves gyermek számára a beszédhang s a betű nem olyan elvont ismereti anyag, mint hinnők. Azzá csak a későbbi évek során válik — egyre fokozatosabban.

Első kísérleti alanyomat annak idején nem oktattam a tanítás megrögzött fogalmai szerint. Ennek ellenére, sőt talán éppen ezért, két hét leforgása alatt napi egyetlen, s mindössze 3—5 perces találkozáson, hibátlanul megtanulta a magyar nyelv valamennyi egyjegyű hangját, betűjét. Naponta, tehát egyszerre két-tő-hármat, a szabad viszonyítás törvénye szerint.

Fölmerülhet a kérdés, milyen értéket képviselnek az így nyert képzetek a tartóság szempontjából. Hogy mennyire mélyen vésődnek az ilyen zsenge gyermeki elmébe az effajta ismeretek, arra jellemző a következő eset. A kétesztendő gyermeket vasárnap délutáni sétára vittük. Sétálgatás közben, látszólag minden alapos ok nélkül, a felnőttek szavába vágott, röviden: „E”. Előbb gyerekes helytelenséget tulajdonítottam e megnyilatkozásnak, de aztán megkérdeztem tőle:

— Hol látsz te itt E-t?

— Ott, ni! — mutatott a vasúti váltó jelzőlámpájára, s minthogy én ott semmiféle E-re emlékeztető jelt nem láttam, kezemet fogva vonszolt oda. A fényjelző áttetsző üvegének sötét kerete valóban az E betű negatív képére emlékeztetett! E sokatmondó jelenségre fél évvel azután került sor, hogy megfigyeléseim kiegészítésére szükségesnek láttam öt néhány magánhangzó ismeretébe beavatni.

Első ilyen irányú kísérleti alanyom esetében e téma teljes kikapcsolása után is sokáig kellett arra várakoznom, hogy a további kísérletezés sikere érdekében betűképzeti teljesen elhalványuljanak. Várakozásomat arra alapoztam, hogy sok-sok bájos megnyilatkozásától eltekintve szótári készségének igen szűk köre nem árukkodott különös értelmi színvonalról. Ennek ellenére is a várt idő másfél esztendő múltán következett be.

E jelenségek értékelése során akkoriban úgy vélekedtem, hogy e kísérleteket nem lehet komoly munka alapjává tenni, bármily vonzóak is, nehogy a bölcsődei olvasástanítás vetésének fanyar legyen az aratása.

Ma azonban nagyobb engedményre is hajlanék. A jövő oktatástudománya ugyanis oly finom eszközökkel ajándékozhatja meg a világot, melyekkel nem csupán a technika, hanem a szellemi élet műhelyeiben is káprázatos dolgokat lehet majd művelni. Gondoljunk csak arra, hogy a Werner Correll alkalmazta olvasatógép segítségével már négyéves gyermekek rutinos olvasókká válhattak. Pedig az olvasó-, olvasatógép nem is minden, nem az utolsó ráció, ami felett a korszerű oktatás rendelkezhet.

Pozitívum gyanánt kísérleteim arra a végső felismerésre vezettek, hogy a hatéves gyermek érdeklődésének napja saját olvasásügye iránt már le is hanyatlik. Éppen ezért a 4–5 esztendő gyermekeit — életteni igénye és eszközei szerint — akár intézményesen is olvasásra, később pedig íráselőkészítésre lehet készíteni. Ebben a korban ugyanis a gyermeknek életeleme az ismétlés, a gyakorlás, ami viszont az olvasásgyakorlásnak, olvasástudásnak fő feltétele. Tudott dolog, hogy az angolok már öt éves korukban beiskolázzák gyermekeiket. Nagy kár, hogy ezt az írás-olvasás dualizmusának teljes fenntartásával teszik, a hagyományos betűvetési elveknek ma már erősen vitatható követelményei értelmében. Ezt a klasszikus utat (párhuzamosságot) követi az egyébként oly kitűnő s az egész angolul beszélő világot behalózó Initial Teaching Alphabet (ITA) néven ismert újkeletű mozgalom is, mely a betűvetés idejére fonetikus írás segítségével kívánja gyümölcsözőbbé tenni az angol írás-olvasás tanításának eddig oly nehéz munkáját.

A korai írás-olvasástaniást egyébként a közismert élettani és pszichológiai törvények is alátámasztják. Az egyéni fejlődés egyes szakaszai más és más ügyességnek, szellemi törekvésnek, megnyilatkozásnak kedveznek. A fejlődés egy-egy állomása a gügyögés, kapaszkodás, négykézláb-járás vagy hátontkúszás, a járás, a beszédtanulás. Mindegyiknek megvan a maga ideje. Ezt természetesnek tekintjük; eszünkbe se jut, hogy sorrendi változtatást eszközöljünk rajtuk. Hajmeresztő is volna!

Fiziológiai és pszichológiai funkcióra vall az is, hogy akárhány, a könyvek, újságok birodalmában felcseperedő gyermek nem győzi bevárni a hivatalos beiskolázás idejét, és egyedül pogánykodik neki az olvasástanulásnak. A betű világtól elszigetelt gyermek pedig, kiesve az ismétlés, gyakorlás biológiai adottságának korából, háttal fordít addigi kisgyermek-énjének, s az élet mozgalmasabb kérdései, a lét konkrét valósága felé fordítja tekintetét (autó, kerékpár, műholdak, rakéta, sport). Ebből fakad aztán ama újkeletű jelenség is, hogy harmadik, sőt ötödik, hatodik osztályt látogató tanulók számottevő része is gyötrelmesen olvas. S ami a dologban még feltűnőbb, ez a jelenség gyakran az értelmes tanulórétteg esetében áll elő. Pedig szerencsés hangjelölésünk tanulhatóság szempontjából nyelvünket a ranglista első soraiba helyezi. A visszaesés azonban hovatovább nagyobb arányokat fog ölteni, mert anyanyelvi tanítási módszereink elsősorban a kiváló tanulók képességeinek szem előtt tartásával alakultak ki.

A hivatalos megnyilatkozásokból, célok megjelöléséből még mindig nem tűnik ki eléggé kézzelfoghatóan, hogy a hagyományos betűvetési elmélet napjai megvannak-e számlálva. Sokan hisznek még abban, hogy a mai nyelvtanítás ereibe iskolai eszközökkel, egy kis hideg fénnel és lelkesedés felkorbácsolásával éltető vért lehet önteni. Arról sem történik kellő tájékoztatás, hogy valóban új eszközök állanak a világ tanítóinak rendelkezésére.

Új elvek, új eszközök természetesen megváltoztatják az elemi fokozatú iskolák egész szerkezetét is. A betűvetés korszerűsítéséhez pedig az is közelebb vinne, ha azt kiterjesztenék — az előbbieket értelmében — visszafelé a zsenge gyermekkorba, nemkülönben az alsófokú oktatás magasabb szintjeire.

A tét nagy, ezért érdemes a kérdést napirendre tűzni, melegen tartani, sőt megéri a kísérletezéssel együtt járó esetleges kockázatot, balsikert is.

Arad, 1968. március.

Návrádi Agoston
tanár

(A szerkesztőség válasza)

Ma amikor a tudományos ismeretek óriási mértékben felhalmozódnak, és mind nehezebben oldható meg oktatásuk, iskolai elsajátításuk, figyelemre méltó Návrádi Agoston kísérlete. Az oktatás korábbi megkezdésére vonatkozó elképzelése egyébként sok tekintetben egyezik a világszerte folytatott kísérletek tanulságával. Ezek szerint az olvasást vagy az egyszerűen éppúgy lehet tanítani már a zsenge gyermekkorban, mint az úszást, rajzolást, éneklést, szavalást. Kérdés azonban, hogy az egyes gyermekekkel vagy gyermekcsoportokkal végzett kísérletek eredményei mennyire általánosíthatók, milyen mértékben alkalmazhatók az oktatásban.

Erre a kérdésre a neveléstudomány még nem adott választ.

Iskolai kutatásokról és a gyalogtúra hasznáról

(Levél a szerkesztőséghez)

1

Dánielisz Endrének a Tanügyi Újság 460. számában megjelent *Pedagógiai kérdések a Korunk hasábjain* című írásához fűznék néhány megjegyzést.

Mondanom sem kell, hogy a felvetett kérdések bizonyos szempontból engem is érintenek. Évek óta foglalkozom mint geológus és földrajztanár vidékünk tudományos feltáráásával. Ebbe a munkába sikerült iskolánk tanulóifjúságának egy részét is bevonni. Mintegy tizenötezer meteorológiai és hidrológiai adatot dolgoztunk fel, melyet a tanulók több éven át gyűjtöttek nagy szorgalommal. A megfigyelések alapján sikerült vidékünk éghajlatának és vízrajzának jellemzőbb vonásait megrajzolni. Az évtizedes kutatás néhány kimagasló eredményét szakdolgozatba sűrítettem (87 lap plusz 70 lapnyi ábra, térképvázlat, táblázatok, grafikon). Ezzel a dolgozattal jelentkeztem a II. fokozati vizsgára. Dolgozatom kiválóan minősítették, tehát egyéni célokat elértem, mégis úgy érzem, hogy munkánk eredményét más úton-módon is kellene hasznosítani. Hiszen olyan kérdést dolgoztunk fel, mely a földrajz-módszertani irodalomban meglehetősen ritka. Ennek alapján fogalmazódott bennem meg a kérdés, nem lehetne-e legalább a dolgozat szintézisét a *Korunk* hasábjain megjelentetni? Ily módon esetleg felkelhetnek az érdeklődést és a kutatókedvet több tanárban, másfelől pedig e dolgozatok eredményének közzétételével gazdagítanak a szülőföld, a haza ismeretét.

Gondolom, ez a kérdés más pedagógusokat is érint. Nem egy tanár nemzetgazdasági szempontból is jelentős helyi kutatásokat végez. Viszont munkájuk eredményeinek a közlésére meglehetősen korlátozottak a lehetőségeik.

Egy idő óta a Berettyó folyami teraszainak tudományos feldolgozásával foglalkozom a mindennapi oktató-nevelő munka mellett. Tudom jól, hogy sokkal lendületesebben menne a munka, ha buzdítókra találnánk. Nem ártana, ha a *Korunk* a jövőben fokozott figyelemmel kísérné a nevelők ilyenyszerű tevékenységét, és adottságainak megfelelően támogatná is.

2

A *Korunk* 1968. 2. számában cikket közöl Beder Tibor korondi középiskolai tanár tollából *Udvarhelyi iskolák kirándulásai* címmel. A cikk nagyon időszerű, annál is inkább, mivel a szerző még fellelhető hibákat igyekszik az udvarhelyi iskolák példáján át elemezni. Egyetlen egy ilyenyszerű hibára szeretnék reflektálni, melyre egyébként a szerző is kitér.

Ismeretes, hogy a kirándulás nevelő munkánk egyik legkedvesebb része, élmények, ismeretek szerzésének bőséges tárháza, az oktatás első számú „audio-vizuális” eszköze, a hazafias és közösségi nevelés nélkülözhetetlen területe. Róla sokat írtak már a szakirodalomban. Ennek ellenére még mindig nem sikerült a valóságban is biztosítani azt a szerepet, amit a sokoldalú oktató és főleg nevelő munka igényel ettől a munkaformától.

Amit én szeretnék mondani, az a gyalogtúrákra vonatkozik, amelyeket — valljuk be őszintén — nem nagyon szeretünk a nagyobb lélegzetű kirándulásokba beiktatni. Úgy érzem, hogy mi pedagógusok is — tisztelet a kivételnek — bizonyos fokú elkényelmesedésben szenvedünk akkor, amikor tanulóinkat „csak autóbusszal” visszük útra. Azzal egyetérték, hogy az autóbusz a legkényelmesebb és legpraktikusabb utazási eszköz. Magam is vittem tanulókat autóbusszal kirándulásokra. De! Nem kényeztetjük-e el tanulóinkat azzal, hogy ők mindig csak „különjárással” utaznak? Nem lesz ennek a „csak autóbusszal utazunk”-felfogásnak olyan következménye, hogy az ilyen szellemben nevelt tanuló nem megy el a 3—4 órás gyalogtúrára, mert ő autóbusszal megy „kirándulni”?

Gondoljunk vissza arra az időre, amikor mi voltunk iskolások. Vajon azért, mert akkor még nem voltak olyan mértékben elszaporodva a különféle járművek, mint manapság, tanáraink talán nem vittek kirándulni? Mindnyájan jól emlékszünk azokra a testet-lelket üdítő, feledhetetlen kirándulásokra, melyeket az ország

festői vidékein, szinte ismeretlen ösvényeken tettünk meg több óras gyaloglással. Ezek voltak az igazi természetjárások, ezek fedik a *turisztika* szó igazi értelmét.

A „csak autóbusszal utazzunk“ másik oldala: nem hiszem, hogy egészséges és nevelő hatású volna, ha mindig csak oda megyünk el, ahová az autóbusz elvisz. Mint természetkedvelő pedagógus, aki kis tanítványaival már bejárta az ország nagy részét, minden többnapos kiránduláshoz elengedhetetlenül fontosnak tartottam a legalább naponta 1—2 órás gyalogtúrát, hegyvidéki sétát. Éppen a testi nehézségek leküzdése, az erőkifejtés, a hegy közvetlen, fizikai megtapasztalása sokkal élményszerűbb, mint az autóbusszal való utazás. Nem is beszélve egyéb nevelési lehetőségekről, praktikus ismeretekről: hogyan kell öltözködni túrához, hogyan kell hegyre mászni, lábfeltörést megakadályozni vagy a már feltört lábat kezelni, hegy-mászaskor egymásnak segíteni... Ezekhez hozzászámíthatjuk azokat az előnyöket, melyeket a természet közvetlen megfigyelése nyújt tanulóinknak.

Ohajtom hangsúlyozni, hogy nem akarom az autóbusszal tett kirándulások szerepét lebecsülni. Kétségtelen, kényelmes a vele való utazás. De ne feledjük hasznosítani a gyalogtúrák nyújtotta lehetőségeket sem.

Szilágynagyfalú, 1968. március hó.

Major Miklós

(A szerkesztőség válasza)

Egyetértünk Major Miklós mindkét megjegyzésével. Tanárok, tanítók különféle írásait, köztük jelentős tanulmányokat, eddig is gyakran közöltünk, s szakdolgozatoknak is szívesen adunk helyet, ha nem túlságosan szűk „beavatott“ körhöz szólnak, ha bizonyos értelemben közérdeklődést kelthetnek. A tanárokat azért is serkentenők ilyen irányú tevékenységre, mert meggyőződésünk szerint a helyszínen végzett kutatásaikkal nagymértékben hozzájárulhatnak egyes tájak geológiai, meteorológiai, ipari vagy mezőgazdasági adottságainak felméréséhez, a vidék néprajzi kincsének megmentéséhez vagy a helytörténeti ismeretek gyarapításához.

„Gyalogolni jó“ — hirdette Móricz Zsigmond, a vidék fáradhatatlan tanulmányozója. Mi se mondhatunk mást; nem, nem szabad megengednünk, hogy a kirándulások, ezek az emlékezetes iskolai „megmozdulások“ elgépiesedjenek, a kilométerek hajszolásává sikkadjanak. Igazán üdítő, a testet is edző (nemcsak ismereteket nyújtó) kirándulás nem is képzelhető el gyaloglás nélkül. De a szerzett ismeret is elmélyültebbé válik, a pszichológiai hatás is maradandóbb, ha a diák órákon át sétál városokban vagy menetel falvakon keresztül, ha egy erdőt bejár, ha a havast megmássza. Emlékeztetni szeretnénk arra is, hogy pártunknak az ifjúság körében végzett munka megjavításáról szóló határozata nagy jelentőséget tulajdonít a szabad levegőn végzett mozgásnak, gyalogtúráknak, táborozásnak.

H. G.

ELŐFIZETŐINK, akik a postai átszervezés következtében nem juttattak egyes példányokhoz vagy lemaradtak a II. negyedévi előfizetésről, forduljanak a posta helyi szerveihez, illetve kérjék szerkesztőségünket a hiányzó számok elküldését utánvétellel.

HIBÁT IGAZÍTUNK — A Korunk múlt (1968. 3.) számában Szemlér Ferenc fordításában közölt Eliot-melodráma (*Sweeney Agonisztész*) bevezetőjében és mottója alatt „Keresztelő Szent János“ név helyett helyesen *Keresztes Szent János* olvasandó.